

DR. POLINSZKY KÁROLY
A MŰVELŐDÉSÜGYI MINISZTER HELYETTESÉ

**Elhangzott a díszünnepélyen, a Szegedi Nemzeti Színházban,
1973. október 6-án**

Jeles évfordulók megünneplésére jöttünk össze itt Szegeden, e Tisza-parti nagyváros Nemzeti Színházában. A magyar általános iskolai pedagógusképző intézmények — a tanárképző főiskolák és a tanítóképző intézetek — oktatói és hallgatói találkoznak ma itt, hogy ünnepélyes tanácsülésen emlékezzenek meg a tanárképző főiskolák fennállásának és az általános iskolai szaktanárképzés életre hívásának negyedszázados évfordulójáról.

A felszabadult Magyarország népi demokratikus társadalmi rendszere hozta létre 25 évvel ezelőtt a tanárképző főiskolákat, hogy a nem sokkal előbb szervezett 8 osztályos, egységes, a 6—14 éves fiatalok számára kötelező általános iskola számára biztosítson szaktanárokat.

Annak is külön jelentősége van, hogy ezt az évfordulót Szeged városában ünnepeljük. A Szegedi Tanárképző Főiskola ugyanis annak a polgári iskolai tanárképző főiskolának az utódja, amelyet 100 évvel ezelőtt, 1873-ban alapítottak. Ma tehát a Szegedi Tanárképző Főiskola centenáriumát is ünnepeljük.

Van azonban még egy okunk arra, hogy a tanárképző főiskolák fennállásának negyedszázados jubileumát Szegeden ünnepeljük. Bejelenthetem, hogy a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa az 1973. évi 21. számú törvényerejű rendeletével úgy határozott, hogy a Szegedi Tanárképző Főiskola „Juhász Gyula Tanárképző Főiskola” néven folytatja működését. Amikor ebből az alkalomból melegen üdvözölöm a Szegedi Tanárképző Főiskola vezetőit, tanári karát, valamennyi dolgozóját és hallgatóját, kívánom, hogy Juhász Gyula munkásságának szellemében egyre magasabb színvonalon folytassák az általános iskolai szaktanárképzést.

Engedjék meg, hogy mielőtt visszatekintenék a Szegedi Tanárképző Főiskola évszázados múltjára, és szólnék eredményeiről, emlékezzünk a szegedi főiskola névadójára, Juhász Gyulára.

Juhász Gyula Ady Endre kortársa, 20. századi lírikusaink legjobbjai közé tartozik, aki az 1918—19-es forradalmak idején Szegeden tanúsított szervező, mozgósító tevékenységével, majd a Horthy-korszakban a haladó eszmék hűséges őrzésével erkölcsi példája lett a magyar nép elkötelezettségének igaza mellett. Művelődéspolitikai elvei demokratikus jellegűek voltak: követelte az ingyenes elemi iskola megvalósítását és az analfabétizmus megszüntetését. Lényeges elve volt az iskolák államosítása, a hit és a tudomány szétválasztása; a társadalmi haladás szolgálatára felkészítő tudományos ismeret beépítése az oktatás anyagába; a dolgozó osztályok kultúrájának kiteljesítése, gazdagítása. A tanár Juhász Gyula lelkesítő, ösztönző példa arra is, hogyan lehet kedvezőtlen körülmények között is alkotó munkát végezni, ha a gyermekek sorsáért morális felelősséget érzünk. Juhász Gyulát pedagógiai nézeteiben is mai törekvéseink egyik előfutárának tekinthetjük.

Mint említettem, a főiskolai szintű tanárképzés Szegeden 100 éves múltat tekint vissza. E 100 éven belül 75 éven át a polgári iskolai tanárképzés fejlődését kísérhetjük nyomon, az utóbbi 25 évben pedig az általános iskolai tanárképzés eredményeit összegezhethetjük. Engedjék meg, hogy röviden szóljak a polgári iskolai tanárképzés fejlődésének, történetének néhány jelentős állomásáról.

A polgári iskolai tanárképző intézet története jól tükrözi a kiegyezés utáni magyar társadalom és az 1868. évi 33. törvénycikk alapján felépülő népoktatási rendszer alapvető ellentmondásait. A 19. század utolsó harmadában már nem lehetett kitérni az egyre erősebben fejlődő polgárság művelődési igényeinek kielégítése elől. Ez a felismerés készítette Eötvös Józsefet arra, hogy az iparosok — kereskedők — tisztviselők gyermekeinek képzése céljából a polgári iskolát beillesse a népoktatás rendszerébe.

Gondoskodni kellett természetesen a tanárszükséglet kielégítéséről is. A polgári iskolai tanárképző intézet megszervezése azonban nem törvény alapján történt, s ez a törvényenkívüliség fennállásának 75 éve alatt sokszor akadályozta fejlődését, társadalmi rangjának elismerését. A tanári kar szakadatlan harcot folytatott azért, hogy az intézet főiskolai címet és rangot kapjon. E törekvést a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium következetesen megakadályozta, hiszen ellenkező esetben a szegényebb néprétegek gyermekei — akiből a polgári iskolai tanárképző hallgatói kikerültek — jutottak volna magas szintű, államilag elismert főiskolai végzettséghez, több fizetéshez, nagyobb társadalmi ranghoz. Ez volt a helyzet 1918 novemberéig, amikor a polgári demokratikus forradalom hatására Imre Sándornak, a híres pedagógia professzornak — az intézet volt tanárának és igazgatójának —, hatékony közreműködésével az intézet végre megkapta a régen óhajtott főiskolai címet. A címmel együtt azonban nem biztosították a főiskolai jelleget, vagyis az intézet tanárainak s végzett hallgatóinak a megfelelő fizetést, nyugdíjat, egyszóval a méltó életkörülményeket.

Az intézet tanári kara következetesen küzdött a képzés magasabb színvonalra emeléséért. Az 1873-ban kiadott tanterv a képzés idejét két évben jelölte meg, s mindössze két szakcsoportot: nyelv- és történettudományi, illetve mennyiségtani és természettudományi szakcsoportot hozott létre. A rövid képzési idő természetesen mind a tanárok, mind a hallgatók túlterhelését eredményezte. A tanári kar nem szűnt meg kérni a képzési idő felemelését és a szakcsoportok differenciálását. Kérése nehezen talált meghallgatásra. A képzés idejét végre 1881-ben három évre, 1928-ban pedig négy évre emelték. A kihagyásos, lassú előrelépés, sok, ma is figyelembe vehető tanárképzési-felsőoktatáspedagógiai elv megfogalmazására készítette az intézet tanárait.

Az intézet pedagógiai légkörére a herbarti konzervatív pedagógiával szemben álló, Pestalozzi és Diesterweg liberálisabb pedagógiáját követő szemléletmód volt jellemző. Az előadások mellett már az 1880-as években nagy teret biztosítottak a gyakorlatoknak, szemináriumoknak s ezek segítségével a hallgatók aktivitásának, öntevékenységének. Az intézetben demokratikus szellem uralkodott, a tanár-diák viszonyban az igényesség s a kölcsönös felelősségérzet párosult a magasfokú humánummal és megbecsüléssel.

A képzés színvonala azonban sem a tanári kart, sem a közvéleményt nem elégítette ki. Ezért már az 1880-as évektől kezdve felvetődött az az igény, hogy a polgári iskolai tanárképzést az egyetemmel hozzák valamilyen formában kapcsolatba, vagy pedig a képzést teljesen az egyetemre helyezték át. A viták hosszú ideig csak elvben zajlottak, a képzés továbbra is az eredeti formában történt.

1928-ban Klebelsberg Kunó, az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter

— felhasználva a kínálózó lehetőséget, hogy a főiskola működését nem szabályozta törvény — a főiskolát a szegedi egyetemmel hozta kapcsolatba. E kapcsolat lényege az volt, hogy a hallgatóknak néhány órát — mint rendkívüli hallgatóknak — az egyetemen is hallgatniuk kellett. A zömében tanítóképzőt végzett főiskolai hallgatók nem jutottak ugyan egyetemi végzettséghez, de az egyetemmel közös képzés így is hozzájárult a főiskolai hallgatók elmélyültebb szakmai képzéséhez, s a tudományos kutatás módszereibe való bevezetéshez.

A polgári iskolai tanárképző főiskola oktató-nevelő munkájának legerősebb eleme a hallgatók gyakorlati képzése volt. Már Gyertyánffy István — az intézet első igazgatója — nagy gonddal szervezte meg a gyakorlóiskolát, hirdetve Diesterweg elvét: „A tanítóképezde csak annyit ér, amennyit a gyakorlóiskolája.” A főiskola mellett 1929-ben kezdte meg működését a gyakorlóiskola amelynek tanári testülete az akkori igazgatóval, Kratofil Dezsővel az élén nagy hatással propagálta az ott folyó módszertani munkát: a tanulók tevékenységére, aktivitására épülő oktatást.

Az oktató-nevelő munka mellett, attól elválaszthatatlanul a tudományos tevékenység is fontos szerepet játszott az intézet történetében. A főiskolán tanító tanárok többsége egyetemi magántanári minősítéssel rendelkezett, és a főiskolai tanárok nagy részéből egyetemi tanár lett. A főiskolán oktatott minden szaktudománynak országosan elismert képviselői kerültek ki közülük. Csak néhány példát említek: a pedagógiából Gyertyánffy István, Imre Sándor; a biológiából Ábrahám Ambrus, Greguss Pál; a matematikából Szőkefalvi-Nagy Gyula, Szőkefalvi-Nagy Béla; a fizikából Frank János, Budó Ágoston; a kémiából Koch Ferenc; Eperjessy György; az ének-zenéből Szeghy Endre munkásságát tartjuk jelentősnek.

Hangsúlyozni szeretném, hogy mai tanárképzésünknek nem a múlt a mércéje, hanem a ma és a holnap igénye. Az elmúlt 75 esztendő is igazán értékessé a felszabadulás utáni általános iskolai tanárképzés 25 esztendeje teszi. Engedjék meg, hogy a következőkben erről szóljak.

1948-ban Szegeden, Budapesten, Pécsen és Debrecenben létesült tanárképző főiskola. A debreceni főiskolát egyéves működése után Egerbe telepítették át, a budapesti Apáczai Csere János Főiskolát pedig 1955-ben — sajnos — megszüntették. Viszont 1962-ben megszületett a máig legfiatalabb tanárképző főiskola: a Bessenyei Györgyről elnevezett nyíregyházi főiskola. Ez utóbbi — amely a többivel ellentétben — már kifejezetten a tanárképzés céljaira tervezett és felépített intézmény — ma a legjobb feltételekkel működik, és fokozatosan kielégíti Magyarország északkeleti részének általános iskolai tanárszükségletét. Tudatos, jól megfontolt és politikailag átgondolt lépés volt ennek a főiskolának a létrehozása ezen az országrészen, amely nemrég még kulturális téren is Magyarország legelmaradottabb területe volt.

A gyakorlatban a hosszú fejlődés során kialakult négyéves, kétszakos tanárképzés bizonyult a legjobbnak. A tanárképző főiskolák ma mind a szaktárgyi képzés, mind a hivatásra nevelés szempontjából magas színvonalon működnek, és ezt nemcsak az ünnepi alkalom mondatja velem. A vezető párt és állami felügyeleti szervek, a szülők, a társadalom sokra értékeli azoknak a fiatal tanároknak a munkáját, akik a tanárképző főiskolákon szereztek oklevelüket. Ezek a fiatalok a jó szakmai felkészültség mellett értettek és egyre jobban értenek a neveléshez; elsősorban az ifjúsági mozgalom szakszerű irányítását tanulják meg, de az osztályfőnöki, a napközi otthoni munkára, az iskolaotthonos osztályok vezetésére is felkészítik őket.

A tanárképző főiskolák szervezete, a személyi és tárgyi feltételek megfelelnek a korszerű tanárképzés követelményeinek. Az elmúlt negyedszázad alatt bővültek, gyarapodtak épületekben, felszerelésben még akkor is, ha többnyire nem a gyarapodást, hanem a még meglévő hiányokat, problémákat szoktuk gyakrabban emleget-

ni. Mindegyik főiskola kapott kollégiumi épületet. Sajnos, még így sem tudunk minden jogos igényt kielégíteni. További kollégium építése van napirenden Szegeden és Pécsen. A tanulmányi épületek száma is emelkedett. Az 1973. évi állami költségvetés főiskoláinkra jutó hiteleiörányzata meghaladta a 140 millió Ft-ot, a felújítási hiteleket nem számítva. Az egeri és nyíregyházi főiskola 1972-ben — külön anyagi fedezet alapján — számítástechnikai központtal bővült, megfelelő gépi állománnyal és kiszolgáló személyzettel. Ezek a legkorszerűbb létesítményeink.

A négy tanárképző főiskolán 1973-ban 4563 nappali tagozatos és 4206 levelező tagozatos, összesen 8770 hallgató készült a pedagógus pályára. 78 tanszéken 700 főnyi oktató tanítja őket. Főiskoláink a 25 éves évfordulón teljes kapacitással működnek. Nem rajtuk múlik, hogy az általános iskolák egy része még így is szaktanárhiánnyal küzd.

A főiskolákon folyó tanárképzés mára kialakult belső szerkezeti arányai jók. Az összoraszám egyharmada az egyik szaktárgyra, másik harmada a másik szaktárgyra, harmadik pedig az ún. közös tárgyra jut. A korszerűsített tantervek jól mutatják a főiskolai oktatás fejlődését: tanterveink egy meghatározott iskolatípusra, az általános iskolai oktatásra készítik fel, iskola- és nevelésközpontúak. Az is jellemzője a főiskolai tanárképzésnek, hogy az elméleti és a gyakorlati képzés egymással párhuzamos, s a gyakorlóiskola nagy szerepet kap a pedagógusképzésben.

A szocialista nevelőiskola tanárának nemcsak jól, hanem tudományos színvonalon kell ismernie szaktárgyát, s tudását tovább is kell adnia, azaz ismernie és alkalmaznia kell az ismeretátadás évszázadokon át kísérletezett fogásait. A szocialista nevelőiskola tanárának a nevelés terén is szakembernek kell lennie, a nevelést nemcsak ösztönösen, hanem tudatosan kell végeznie. Az iskolai élet ugyanis nemcsak tanórákból áll — bár magas színvonalú nevelés folyik ott is —, hanem ifjúsági mozgalmából, napközi otthonból, a következő évtizedeken pedig egyre inkább az iskola lesz a szabad idő eltöltésének egyik helye is. Eredményesen nevelni csak az tud, aki hivatásérzetén, gyermekszereteten túl ismeri az emberformálás törvényeit, lehetőségeit, buktatóit is, s a nagy nevelőegyeniségek ránk maradt tapasztalatait.

A főiskolai oktató ma összetett követelményeknek tesz eleget: az oktató-nevelő munkán túl tudományos és társadalmi tevékenységet is elvár tőle a társadalom. Azt mondhatjuk, hogy a főiskolai oktatók túlnyomó többsége becsülettel eleget tesz a követelményeknek. A főiskolai tanár szívesen végez, illetve végezne kutatómunkát. Erre törvény is kötelezi, de a feltételei is megvannak hozzá. Természetesen jobb lehetőségekkel sokkal többre lenne képes. Sajnos, a főiskolai tanárok ma túlterheltek. Nemcsak azért, mert óraszámuk magasabb, mint az egyetemi oktatóké, hanem azért is, mert a tanárképző főiskolák legkiválóbb oktatói egyben a legaktívabb közéleti emberek is. Ennek ellenére — s ez nagyon öröndetes — évről évre emelkedik a tudományosan minősített oktatók száma. Mindent megteszünk a jövőben is, hogy jobb feltételeket teremtsünk a tudományos munkához. Főiskoláink vezetői viszont mindent kövessenek el azért, hogy a tudományos kutatások hatékonyságát növeljék. Előre kell lépünk a tudományos munka rangját, értékelését, de főként tervezését, témaválasztását illetően. A főiskolák vezetőinek az országos kutatási tervek figyelembevételével erőteljesen befolyásolniuk kell az oktatókat már a témák megválasztásában. Lényegesen nagyobb követelményeket kell támasztaniuk a vállalt kutatási feladat teljesítését és színvonalát illetően. A hatékonyabb kutatómunka nem nélkülözheti a hallgatók bekapcsolását sem a tudományos kutatásokba. Ennek eredményeként mind több önállóan gondolkodó, alkotó munkára képes pedagógus kerül az iskolákba. Jobban kell gazdálkodnunk a hallgatók szellemi energiáival, mint azt eddig tettük.

A tanárképző főiskolákon folyó tudományos kutatómunka jellegében és lehetőségeiben bizonyos fokig eltér a kutatóintézetekben és részben az egyetemeken végzett kutatásoktól. Kívánatosnak tartjuk, hogy a főiskolák is szinterei legyenek — az országos kutatási tervek rendszerében — mind a szaktudományi, mind a nevelés-tudományi kutatásoknak. A főiskolai tudományos munkának különösen a szakemberképzést kell szolgálnia, amely az általános iskolai tanárképzés színvonalát emeli, az általános iskola fejlesztését célozza.

A múltat és a jelent azért érdemes elemezni, hogy a jövő vonalait tisztán lássuk. Mi a jövője a tanárképző főiskoláknak?

Az MSZMP KB 1972. június 15-i határozata nem kíván változtatni az általános iskolai tanárképzés eddigi gyakorlatán, sőt mint modellhez, a tanítóképzést is hozzá kívánja igazítani főiskolai jelleggel. A párthatározat kötelességünkké teszi, hogy az általános iskolai tanárok képzési létszámát növeljük. El kell érniük, hogy hatékonyabb pályairányítással, a felvételi módszerek javításával, a pedagógus pálya vonzóbbá tételével a pályára legalkalmasabb fiatalok kerüljenek a főiskolákra. Gondoskodnunk kell a színvonalas pedagógiai-módszertani felkészítésről. Természetesen csak akkor tud a négy főiskola még színvonalasabban több tanárt képezni, ha ennek anyagi alapjait is megteremtjük. Mindez azt jelenti, hogy a tanárképző főiskolák további fejlődés, ígéretes jövő előtt állnak.

Ma is az a célkitűzés, hogy „marxista—leninista világnézetű, a szocialista hazához hű, művelt, hivatásukat szerető tanárokat” képezzenek a főiskolák. Ezeket a fogalmakat korszerű tartalommal kell megtöltenünk. A marxista—leninista világnézet azt is jelenti ma, hogy a valóságos társadalmi helyzet ismeretére neveljük a leendő pedagógusokat. A szocialista világnak nemcsak ünnepei vannak, hanem hétköznapijai, nehéz gondjai is. A szocialista, a kommunista társadalom felépítése hosszú történelmi folyamat. Nemcsak a marxizmus irányítja az emberek gondolkodását ma még, hanem a marxizmussal szemben álló eszmék, gondolatok is. Akit a bonyolult valóságra nevelnek, jobban megállja helyét a bonyolult világban. A hitvesztés, a cinizmus, a kétkedés sokszor azért következik be a fiatal emberek életében, mert nem nevelték őket a valóságra. Nekünk a pedagógusképzésben ezt a hibát nem szabad elkövetnünk.

A műveltség fogalma ma már nem azt jelenti, mint valamikor, hogy minél több ismeretanyagot halmoz fel valaki emlékezete számára. Ma elsősorban áttekintő, átfogó képességre kell nevelnünk ifjainkat. Nem arról van szó, hogy megbízható ismeretek nélkül akarunk gondolkodó embereket formálni, hanem azon kell munkálkodnunk, hogy az a törzanyag, amit adunk, az egész látásának eszköze legyen. Le kell számolnunk azzal a szemlélettel, hogy a szaktanárnak akkor van általános műveltsége, ha mindenhez ért. Ezt lehetetlen elérni ma is, de még lehetlenebb lesz elérni a következő évtizedekben. A művelt ember fogalma ma azt jelenti, hogy a megszerzett ismeretanyagra támaszkodva képes az önálló gondolkodásra, az önálló helyzetmegítélésre, az állandó önképzésre. Az igazán művelt ember tudja csak megállni helyét az élet különböző szituációiban, képes megtalálni a maga aktív helyét a környezetében. Ez mindenfajta korszerű műveltségre érvényes, főként azonban a tanári műveltségre.

Sokszor elmondjuk, hogy a ma felkészített pedagógusnak, a ma kikerülő tanárnak még az ezredforduló után is tanítania kell. Semmilyen iskola nem taníthatja meg ma az ezredforduló tananyagát, mert ilyen tanterv előállításához jó sok kellene, de minden mai tanárképző főiskolán működő oktató felkészíthet erre a feladatra, ha a szellem belső nyitottságára, örökös befogadó képességre tud nevelni.

A korszerű műveltség fogalmába tartozik az aktív életre nevelés is.

Az aktivitás ott kezdődjék, hogy a tanárjelölt maga is aktív legyen az ismeretszerzésben, műveltsége gyarapításában. A személyes erőfeszítéssel szerzett műveltség, szaktudás azt is jelenti, hogy ezt a tulajdonságát egész életében őrzi, igazi szenvedélye továbbra is a tanulás és a tanítás marad. Nem tekinti értelmetlen, fárasztó robotnak munkáját. Nem kötelező kényszernek saját továbbképzését, hanem az ismeretszerzés izgalmas útját akarja majd bejárni tanítványaival is, és a főiskola befejezésével nem gondol egyúttal az ismeretszerzés befejezésére is.

Az aktivitásnak érvényesülnie kell a főiskola közösségi életében, ifjúsági szervezetében is. A főiskolai mikrotársadalom a társadalmi, a közösségi élet gyakorlóiskolája. Olyan életet kell teremtenünk egy-egy főiskolán, hogy az ifjúság lássa: senki sem kisember, senkinek a véleménye nem érdektelen, ha felelősséggel, értelemmel szól bele a közösség dolgába. Nincsenek a mi társadalmunkban jelentéktelen emberek, akiknek a véleményére senki sem kíváncsi, itt az életet, a jövőt a közösség formálja.

Az ifjúság aktivitásának, közéleti tevékenységének, a főiskolai élet minden területén meg kell teremtenünk a feltételeit. Vannak már biztató lépések — nemcsak a főiskolai tanácsban, hanem a tanszékek életében is egyre inkább részt vesznek a hallgatók. A KISZ feladata többek között az is, hogy megértesse: a tananyagcsökkentés nem a gondtalan semmittevés idejét növeli meg, hanem arra való, hogy minden fiatal ember több időt fordíthasson a legkedveltebb stúdiumokkal való ismerkedésre, ezekben való bújázkodásra, az általános műveltség fejlesztésére, a tudományos gondolkodásbeli gazdagodásra.

A 25 év alatt kialakult egy modern pedagógusképző intézménytípus: a négy-évfolyamos, kétszakos általános iskolai tanárokat képző főiskola. Az eddig elért eredmények alapján bizvást mondhatjuk, hogy a főiskolák sikeresen fogják teljesíteni a jövőben rájuk váró feladatokat is, azokat, amelyeket a párthatározat jelölt ki számukra. Megtartva és továbbfejlesztve a tanárképzés alapkoncepcióját: az iskola- és nevelésközpontúságot, az általános iskola igényeinek megfelelően kell fejlesztenünk az általános iskolai tanárképzést.

Akik az oktatásügyért felelősek — és itt mindannyian felelősek vagyunk —, azoknak a hibái, tévedései néha csak évtizedek múlva válnak nyilvánvalóvá, amikor már kikerült nemzedékek felkészültsége mutatja ezt szembetűnően. Éppen ezért sokszoros a felelőssége mindannyiunknak, akik művelődéspolitikával foglalkozunk, mert minden tettünk emberek sokaságát, egy ország sorsát, jövőjét érinti.

A párt és a kormány világosan látja az oktatás szerepét hazánk jövődjének alakításában. Ezért fordít oly nagy figyelmet rá, ezért jelölte ki a követendő utat olyan körülményekkel, olyan beható vizsgálatok után az oktatás helyzetéről és fejlesztésének feladatairól szóló 1972. évi június 15-i párthatározatban, hogy ezt az utat értelmesen, gondolkodva járjuk, mindig a lényegét, a célt látva magunk előtt. Ebben a munkában kívánok a tanárképző főiskolák oktatóinak további sikereket.